УДК 343.93

Олексій Миколайович Литвинов,

доктор юридичних наук, професор, заслужений працівник освіти України,
завідувач кафедри кримінального права і кримінології Харківського національного
університету внутрішніх справ, м. Харків, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2952-8258>
e-mail: lytvynovalex@gmail.com

Євгенія Олексіївна Гладкова,

доктор юридичних наук, старший дослідник, старший науковий співробітник науково-
дослідної лабораторії з проблем протидії злочинності Харківського національного
університету внутрішніх справ, м. Харків, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4621-1738>
e-mail: jenyagladkova27@gmail.com

Литвинов
Олексій Миколайович

Сингулярність та її ефекти в системі кримінологічних знань

Гладкова
Євгенія Олексіївна

Постановка наукової проблеми. Сучасна кримінологія в полі свого наукового інтересу містить не лише взаємовідносини між людиною, яка вчинила злочин, і державою. Вона досліджує і те, як здійснюється регулятивний вплив на поведінку людей у суспільстві, як встановлюються заборони на окремі форми поведінки, як відбуваються посягання на певні суспільні процеси, а також права й інтереси окремих осіб. Порушення злочином конкретного соціального процесу в кінцевому підсумку цілком можна розглядати як ущемлення, обмеження, позбавлення людини відповідного права або інтересу. Адже неможливість реалізувати власне законне право або задовольнити власний законний інтерес і є, по суті, порушенням механізму функціонування соціального процесу.

Зазначені процеси слід трактувати не лише як певну абстрактну форму реалізації соціальної діяльності, але і безпосередньо права, свободи й інтереси людини в їх первинному розумінні, усвідомлюючи при цьому певну залежність між цими категоріями в такому контексті і вважаючи, що для цілей кримінологічного дослідження існуючий безпосередній зв'язок між правами, свободами, законними інтересами людини та соціальними процесами, як елементом та цілим, робить імовірним поширення встановлених закономірностей на систему в цілому.

Запропонований підхід до визначення сутності прав людини як належної їй від народження міри особистісної свободи, яка визначає і визначається людською гідністю, що відбиває певні її претензії і можливості, дозволяє стверджувати, що сфера вияву прав людини не обмежується винятково «вертикальними» відносинами: особистість – держава; вона є значно ширшою, оскільки охоплює всі ті соціальні процеси, відносини і зв'язки, у яких людина бере участь. Саме цей підхід є найбільш продуктивним у кримінологічних дослідженнях. Він дозволяє обговорювати проблему співвідношення соціальних процесів і злочинності в широкому контексті, уміщуючи в предмет дослідження не лише питання дотримання прав людини державою в процесі протидії злочинності, викриття і покарання осіб, які вчинили злочини, але також і питання захисту соціальних процесів (сфер реалізації прав, свобод та законних інтересів людини) від злочинності безпосередньо.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Слід визнати, що аспекти, пов'язані з кримінологічним осмисленням соціальних процесів, нині не є пріоритетним об'єктом теоретичного кримінологічного аналізу. Ця проблема, хоча і була фрагментарно розглянута в роботах

О. М. Литвинов,
Є. О. Гладкова

СИНГУЛЯРНІСТЬ ТА ЇЇ ЕФЕКТИ В СИСТЕМІ КРИМІНОЛОГІЧНИХ ЗНАНЬ

Г. А. Аванесова, О. М. Бандурки, В. С. Батиргарєєвої, М. М. Биргеу, О. В. Бокова, Р. С. Веприцького, В. В. Голіни, О. М. Джужи, А. Е. Жалинського, О. М. Литвака, Г. М. Мінковського, Ю. В. Орлова, О. Б. Сахарова та інших учених, залишається актуальною на сучасному етапі розвитку кримінології. Певну увагу їй приділяли й автори у своїх попередніх публікаціях¹. Однак, як справедливо зазначає В. В. Лунєєв, за очевидної відмінності і навіть протизастави цих двох соціально-правових явищ – позитивного (дотримання прав людини як найвищої соціальної цінності) і негативного (злочинів, що посягають на особистість, життя, здоров'я, майно, політичні, економічні та інші права і свободи людини) – вони за детального розгляду є внутрішньо взаємопов'язаними між собою, перебуваючи на одному континуумі, хоча і на різних його полюсах².

Отже, метою написання цієї статті є науковий аналіз ефекту сингулярності як іманентної ознаки сучасних соціальних процесів, їх кризового стану в контексті модерної кримінологічної проблематики.

Виклад основного матеріалу дослідження. Взаємозв'язки злочинності та соціальних процесів не є однолінійними; соціальні процеси, соціальна діяльність, права людини, злочинність, боротьба з кримінальними виявами задля забезпечення кримінологічної безпеки – це соціальні феномени, поєднані між собою складними діалектичними зв'язками, пізнання яких вітчизняна наука лише починає. Одним із найбільш знакових трендів трансформації сучасного світу є криза соціального. В умовах глобалізації, зростання людської мобільності і бурхливого розвитку мережових комунікацій, кардинально перетворюються уявлення людини про своє місце у світі; класичний образ соціального «розмивається», утрачаючи колишнє номінальне значення і свою привабливість як об'єкт ідентифікації. Соціальні цінності девальвуються, що сприяє стрімкому посиленню значущості (а в певному сенсі – відродження) інших ціннісних систем й ідеалептичних ідентифікаційних моделей – етнічної, расової, релігійно-конфесійної, цивілізаційної тощо природи. Поняття соціального драматично розщеплюється і залежно від контексту може інтерпретуватися як атрибут суспільства або ж наповнюватися етнічними або іншими з перерахованих конотаціями. Із огляду на це розвиваються постмодернові тренди, що супроводжуються ерозією раніше універсальної моделі соціального і потребують нових інституційних форм аналізу соціальної спільноти, зокрема з найактивнішим залученням нових магістральних напрямів політичного і соціологічного аналізу, організованих переважно за ризичним принципом на протизаставу антропоцентризму.

Сингулярність – це подія, що має сенс, або, інакше кажучи, це і є сенс. Безпосередньо подія, з одного боку, має точковий характер, із іншого, оскільки вона пов'язана з іншими подіями, її необхідно розглядати як таку, яка має континуальний характер, що на поверхні світу фіксується як неможливість для події існувати ізольовано від інших подій. Таке розуміння континуальності, однак, зовсім не повинно призводити до «розмивання» сенсу події і «перетікання» цього сенсу в будь-який інший. Сенс події залишається і характеризується поняттям точки, проте точка має повсюдний характер. Подібна повсюдність точки може бути зрозуміла як серія. Будь-який сенс, будь-яка подія, що має свій сенс, може бути знову інтерпретована в межах певної траєкторії, яка постає як серія або як лінія, що вичерпує всі варіанти модифікації цієї точки. Межі можливості для такої модифікації нескінченні, і точка події тоді збігається з усім світом. У іншому аспекті, точка події, незважаючи на свою повсюдність, продовжує мати точковий характер, і це означає, що

Статтю присвячено дослідженню феномена сингулярності в процесі кримінологічного аналізу соціальної реальності. Окреслено основні закономірності формування ефектів сингулярності на особистісному і груповому рівнях, специфіку впливів цих ефектів на соціальні процеси, соціальну діяльність, права людини, злочинність, кримінологічну безпеку, протидію злочинності, особливості врахування відповідних механізмів під час здійснення кримінологічного аналізу та прогнозування. Зокрема, соціальні процеси, соціальна діяльність, права людини, злочинність, кримінологічна безпека, протидія – це соціальні феномени, утворені безліччю подій. Ці події замінюють сенси, які повторюючись, ретранслюючись та інтерпретуючись, замикаються у потоки. Останні обриваються на ризичній поля колективної свідомості. Отже, сингулярність як принципова невизначеність і незавершеність соціальних суб'єктів, транспарентна, «очиснена» від будь-яких обмежень свідомості (соціальна й особистісна) створюють умови для повсюдної містифікації і симулювання реальності за допомогою найефективнішого на сьогодні інструмента – міфологем. У сучасному суспільстві шокити і повсюдно відбувається агресивне розростання окремих ідей, привласнення ними аксіоматичного статусу, і потім за допомогою цих ідей відбувається тотальне програмування соціальної поведінки. Протистояти цьому процесу сьогодні навряд чи можливо, настільки він іманентний сучасності – суспільству постмодерну. Водночас цей процес трансформує постмодернове суспільство або щонайменше забезпечує актуалізацію його нових модальностей.

Розуміючи механізм сингулярності, кримінолог цілком може спрогнозувати результат резонансного сходження і часовий (очікуваний) період «несподіваного» згорання точок подій у певних станах. Відправним у прогнозуванні має стати внутрішній простір явища, що постійно або з наростаючою періодичністю заявляє про себе

¹ Литвинов О. М., Орлов Ю. В. Антипостмодерн: кримінологічні етюди. Харків: Право, 2020. 280 с.

² Лунєєв В. Права человека и преступность в глобализирующемся мире. URL: http://www.igpran.ru/public/publicsite/Luneev_prava_cheloveka.pdf (дата звернення 11.07.2020).

на зовнішній поверхні. При цьому має йтися не про використання пізнаних, провокуючих подій-сингулярностей із метою збереження традиційних відносин, а своєчасне врахування та реалізацію змін, що попередять небажані соціальні конфлікти.

Ключові слова: сингулярність, соціальність, практика, ефект, заочинність, кримінологічний аналіз, прогнозування.

**O. Lytvynov,
Y. Hladkova**

SINGULARITY AND ITS EFFECTS IN THE SYSTEM OF CRIMINOLOGICAL KNOWLEDGE

The article is devoted to the study of the singularity phenomenon in the process of criminological analysis of social reality. The main regularities of singularity effects development at the individual and group levels, the specifics of the mentioned effects influence on social processes, social activity, human rights, crime, criminology security, crime counteraction, peculiarities of taking into account corresponding mechanisms while criminological analysis and forecasting. In particular, social processes, social activities, human rights, crime, criminology security, counteraction are social phenomena formed as a result of many events. These events replace meanings which by repeating, re-transmitting and interpreting, merge into streams. The latter fall into rhizome fields of the collective consciousness. Thus, the singularity as a fundamental uncertainty and incompleteness of social entities, is a transparent, cleared of any restrictions consciousness (social and personal) create conditions for ubiquitous mystification and reality simulation with the help of the most effective instrument today – mythologemes. In modern society, every now and then there is an aggressive spread of individual ideas, assigning them an axiomatic status, and after with the help of these ideas a total programming of social behavior happens. At present, It is hardly possible to resist this process, it is that much inherent in modernity – postmodern society. At the same time, this process transforms postmodern society or at least ensures updating of its new modalities.

By understanding the singularity mechanism, a criminologist may predict the outcome of resonant convergence and the time (expect-

точка є водночас серією, тобто лінією, накладеною на інші лінії, які є, по суті, іншими точками.

Найбільш помітною практичною реалізацією сингулярного світу став інтернет-простір. Його сингулярності – це окремі споживачі і творці, а також сайти, блоги, боти, тролі, соціальні мережі – усі учасники, техніки і технології кіберпростору. Соціальні міфологеми тут відіграють роль ключових програм, браузерів соціально-інформаційної сфери.

Розвиваючи цю концепцію, Ж. Дельоз уводить поняття сингулярності, яке слугує для позначення нових порядків. Сингулярності – це «поворотні пункти і точки згинів; вузькі місця, вузли, передодня і центри; точки плавлення, конденсації і кипіння; точки сліз і сміху, хвороби і здоров'я, надії і зневіри, точки чутливості. Однак такі сингулярності не слід плутати ні з особистістю того, хто виражає себе в дискурсі, ні з унікальністю стану речей, що позначається пропозицією, ні з загальноністю або універсальністю поняття, що позначається фігурою або кривою. Сингулярність перебуває в іншому вимірі, а не у вимірі позначення, маніфестації або сигніфікації. Вона істотно доіндивідуальна, не особистісна, антиконцептуальна. Вона абсолютно байдужа до індивідуального і колективного, особистого і безособового, приватного і спільного та до їх протилежностей. Сингулярність – нейтральна. В іншому аспекті, вона не «щось звичайне»: сингулярна точка протилежна звичайному»³. На думку філософа, теорія сингулярних точок дозволяє вийти за межі синтезу особистості й аналізу індивідуального – як вони існують (або виробляються) у свідомості, перейшовши відповідно до посередництва тілесності.

Основною ідеєю тут є заміна сутності на події як потоки сингулярностей. Певне існування представляється на поверхні тіла як пряма лінія, прокреслена випадковою точкою. Сингулярні точки кожної події розподіляються на цій лінії, завжди маючи співвідношення з випадковою точкою, яка нескінченно подрібнює їх і змушує комунікувати одне з одним, і яка поширює, витягує їх по всій лінії.

Джерелом сингулярностей є те, що не представляється ні як індивідуальне, ні як приватне, оскільки сингулярності займають несвідому поверхню і мають рухливість та іманентну здатність до самовоз'єднання. При цьому, не будучи ні індивідуальними, ні особистими, сингулярності керують генезисом і індивідуальностей, і особистостей.

Завдяки здатності до самовоз'єднання, сингулярності – це події, організовані в систему, яку Ж. Дельоз називає «метастабільною». Ця система наділена потенційною енергією, котра розподіляє відмінності між серіями сингулярностей. Сингулярності «блукать» по поверхні тіла. І так само, як сингулярності, події не займають поверхню, а лише виникають на ній. Поверхнева енергія не локалізується на поверхні, а лише бере участь у її формуванні та переформуванні.

Поверхня – це місце розташування сенсу: знаки залишаються безглуздими до тих пір, поки вони не входять у поверхневу організацію, що забезпечує резонанс двох серій сингулярностей. Але такий світ сенсу ще не містить ні єдності напрямів, ні спільності органів. Для цього, як наголошує Дельоз, потрібен рецептивний апарат, здатний здійснити послідовне накладення плоских поверхонь. Далі, зазначає він, «такий світ сенсу з його подіями-сингулярностями наділяється особливо суттєвою для нього нейтральністю. Вона забезпечена не лише тим, що він ніби «ширяє» над вимірами, відповідно до яких буде організований, щоб знайти сигніфікації, маніфестацію і денотацію, але також і тим, що він «ширяє» над актуалізацією своєї потенційної енергії, тобто над здійсненням своїх подій, які можуть бути як внутрішніми, так і зовнішніми, як колективними, так і індивідуальними – залежно від поверхні контакту, нейтральної поверхні межі, що усуває відстані і гарантує нерозривність обох боків»⁴.

³ Делез Ж. Логика смысла. М. : Раритет; Екатеринбург : Деловая книга, 1998. С. 80.

⁴ Там само.

Унаслідок цього світ сенсу має проблематичний статус: сингулярності розподіляються у власному проблематичному полі і виникають на цьому полі у вигляді топологічних подій, до яких не застосовується жоден вимір.

Це уявлення про порядки сингулярностей дозволило Ж. Бодрійяру розробити концепцію кінця соціального. Соціальне, вважає він, існувало як зв'язувальний простір, підстава реальності. «Соціальне відношення, виробництво соціальних відносин, соціальне як динамічна абстракція, місце конфліктів і протиріч історії, соціальне як структура і як ставка, як стратегія і як ідеал – усе це мало сенс, усе це щось означало»⁵. Але разом із тим як влада, як праця, як капітал воно мало сенс лише в просторі перспективи раціонального розміщення, у просторі, зорієнтованому на певну ідеальну точку сходження всіх ліній, яке є також і простором виробництва. У термінології Бодрійяра воно мало сенс винятково в межах симулякрів другого порядку. Сьогодні, стверджує філософ, воно поглинається симулякрами третього порядку і тому занепадає.

Перспективний простір соціального змінює соціальність контакту, безліч тимчасових зв'язків, які виникають між «мільйонами молекулярних утворень і частинок, що утримуються разом зоною нестійкої гравітації і намагаються й електризуються пронизливим їх безперервним рухом»⁶.

Розпадаючись на безліч сингулярностей, соціальне втрачає власний сенс і зникає. Поверхня, на якій соціальність ґрунтувалася, виявляється масою, «мовчазною більшістю». Уникнути розпаду соціального простору на окремі сингулярності і його подальшої елімінації можливо, розглядаючи його як топологічно сконструйовану поверхню. У цьому випадку різні сингулярності можна було б розглядати як специфічні модуси поверхні соціального буття – топоси.

Цей рух організовується в системі П. Бурдьє за допомогою понять «габітус» і «поле», які представляють собою два стани соціального. За словами філософа, «рушійною причиною історичної дії, дії художника, ученого або правителя так само, як і робітника або дрібного чиновника є не суб'єкт, який сам на сам стикався із суспільством як з об'єктом, конституїваним іззовні. Ця рушійна причина полягає не у свідомості і не в речах, а у зв'язку між двома станами, тобто історії, об'єктивованої в речах у формі інститутів, і історії, утіленої в тілах у формі системи стійких диспозицій, яку я називаю габітусом»⁷. Отже, головним механізмом виробництва соціального світу є в Бурдьє «зустріч, взаємозалежність, перетин габітусу і поля», «довершена історія тіла» і «довершена історія речі»⁸.

Габітус – це «система диспозицій, що породжує і структурує практику агента і його уявлення. Він дозволяє агенту спонтанно орієнтуватися в соціальному просторі і реагувати більш-менш адекватно на події та ситуації»⁹. Ці диспозиції набуваються агентом у результаті досвіду практичної діяльності та змінюються залежно від місця і часу.

Диспозиції є, по суті, схильностями сприймати, відчувати, одержувати і мислити певним чином, найчастіше несвідомо інтеріоризовані й інкорпоровані кожним індивідом унаслідок об'єктивних умов його існування і його соціальної траєкторії. Ці диспозиції стійкі, адже вони, хоча і здатні змінюватися в процесі дослідів агента, глибоко в ньому вкорінені, і через це намагаються чинити опір зміні, виявляючи тим самим певну спадкоємність у житті особи. Вони стерпні, адже диспозиції, набуті в процесі (під час) певних дослідів, впливають на інші сфери досвіду. Це

ed) period of unexpected collapse of events (relativity) in certain states. The starting point in forecasting should become inner space of a phenomenon, which constantly or with increasing periodicity manifests itself in the outer space. Thus, it should not be about eradicating known, provocative events-singularities in order to preserve traditional relations, but the timely consideration and implementation of changes that will prevent unwanted social conflicts.

Keywords: singularity, sociality, practice, effect, crime, criminological analysis, forecasting.

O. Lytvynov,
Y. Hladkova

SINGULARITÄT UND IHRE EFFEKTE IM SYSTEM DES KRIMINOLOGISCHEN WISSENS

Der Artikel widmet sich der Untersuchung des Singularitätsphänomens im Prozess der kriminologischen Analyse der sozialen Realität. Die Hauptregelmäßigkeiten der Formierung von Singularitätseffekten auf persönliche und Gruppenebene, die Spezifik von Einflüssen dieser Effekte auf soziale Prozesse, soziale Aktivitäten, Menschenrechte, Kriminalität, kriminologische Sicherheit und Kriminalprävention, die Besonderheiten der Berücksichtigung von geeigneten Mechanismen bei der Durchführung der kriminologischen Analyse und bei der Prognostizierung werden festgelegt. Soziale Prozesse, soziale Aktivitäten, Menschenrechte, Kriminalität, kriminologische Sicherheit, Prävention sind u. a. soziale Phänomene, die durch viele Ereignisse gegründet werden. Diese Ereignisse ersetzen die Bedeutungen, die bei der Wiederholung, Weiterleitung und Ausdeutung zu den Strömen verschmelzen. Letzte fallen auf die Rhizomfelder des kollektiven Bewusstseins. Die Singularität als die grundsätzliche Unbestimmtheit und die Unvollständigkeit sozialer Subjekte, transparentes, von jeglichen Einschränkungen „gereinigtes“ Bewusstsein (soziales und persönliches) schaffen also die Voraussetzungen für die allgemeine Mystifikation und die Simulation der Realität mittels des effizientesten Werkzeugs – der Mythologeme. In der gegenwärtigen Gesellschaft geschehen das aggressive Wachstum einzelner Ideen und ihre Aneignung vom axiomatischen Status stündlich und überall und die vollständige Programmierung des Sozialverhaltens

⁵ Бодрийяр Ж. В тени молчаливого большинства, или Конец социального. Екатеринбург : Изд-во Уральского университета, 2000. С. 92.

⁶ Там само, с. 93.

⁷ Коркюф Ф. Новые социологии. М. : Изд-во Ин-та эксперим. социол.; СПб : Алетейя, 2002. С. 45.

⁸ Там само.

⁹ Бурдьє П. Начала. М. : Socio-Logos, 1994. С. 6.

geschieht dann mit Hilfe dieser Ideen. Es ist heute kaum möglich, diesem Prozess zu widerstehen, er ist so immanent in der Gegenwart – in der postmodernen Gesellschaft. Gleichzeitig transformiert dieser Prozess die postmoderne Gesellschaft oder stellt zumindest die Aktualisierung ihrer neuen Modalitäten sicher.

Wenn der Kriminologe den Mechanismus der Singularität versteht, kann er das Ergebnis des Resonanzanstiegs und die (erwartete) Zeitspanne des „unerwarteten“ Abbrechens der Punkte von Ereignissen in bestimmten Zuständen prognostizieren. Der Ausgangspunkt der Prognostizierung sollte der Innenraum vom Phänomen sein, der sich ständig oder mit zunehmender Periodizität auf der Außenfläche ankündigt. Dabei sollte es nicht darum gehen, bekannte, provokative Ereignisse-Singularitäten auszurotten, um die traditionellen Beziehungen aufrechtzuerhalten, sondern um die rechtzeitige Berücksichtigung und die Realisierung der Änderungen, die unerwünschte soziale Konflikte verhindern.

Schlüsselwörter: Singularität, Soziabilität, Praktik, Effekt, Kriminalität, kriminologische Analyse, Prognostizierung.

O. Lytvynov,
Y. Hladkova

LA SINGULARITÉ ET SES EFFETS SUR LE SYSTÈME DES CONNAISSANCES CRIMINOLOGIQUES

L'article est consacré à l'étude du phénomène de singularité dans le processus d'analyse criminologique de la réalité sociale. Les principaux modèles de formation des effets de singularité aux niveaux individuel et collectif, les spécificités des effets de ces effets sur les processus sociaux, les activités sociales, les droits de l'homme, la criminalité, la sécurité criminologique, la prévention du crime, les caractéristiques de la prise en compte des mécanismes pertinents dans l'analyse et les prévisions criminologiques. En particulier, les processus sociaux, les activités sociales, les droits de l'homme, la criminalité, la sécurité criminologique, la résistance ce sont des phénomènes sociaux formés par de nombreux événements. Ces événements remplacent les significations qui, répétées, retransmises et interprétées, se fondent en flux. Ces derniers tombent sur les champs de rhizomes de la conscience collective. Ainsi,

найперший елемент єдності особистості. Оскільки диспозиції прагнуть об'єднатися, вони утворюють систему.

Габітус покликаний реагувати на різні ситуації, що виникають, ураховуючи (з огляду на, зважаючи) обмежену сукупність схем дії і мислення. Габітус відтворюється тоді, коли особистість стикається зі звичними ситуаціями. Однак за незнайомих ситуацій габітус виявляє свою здатність до інновацій, тому що специфічним чином комбінує в собі певне розмаїття соціальних досвідів. У найширшому сенсі ці досвіди несвідомі і реконструюються дослідником залежно від місця в просторі, належності до соціальних класів, займаних інституційних позицій, накопиченого досвіду всередині різних полів тощо, а отже, і від пройденої соціальної траєкторії¹⁰.

Поле є «структурованим простором позицій (або точок), властивості яких визначаються їх розташуванням у цьому просторі і які можна аналізувати незалежно від характеристик тих, хто їх займає»¹¹. Соціальне поле в П. Бурдьє – це, власне, топологічна структура. Саме з цієї позиції він розглядає інститути не як субстанції, але з позиції відносин – як конфігурацію стосунків між індивідуальними і колективними агентами. Діючи, агенти переслідують свої інтереси, і поле, з огляду на це, є полем сил (воно характеризується нерівномірним розподілом засобів і, отже, співвідношенням сил між домінуючими і домінованими) та одночасно полем боротьби (у ньому соціальні агенти стикаються між собою, щоб зберегти або змінити це співвідношення сил). Саме визначення поля і встановлення його меж (хто має право на участь) може бути складовою цієї боротьби, що відрізняє дане поняття від зазвичай більш закритого поняття «система». Кожне поле характеризується відносинами конкурентної боротьби між його агентами, незважаючи на те, що участь у грі передбачає хоча б мінімум домовленостей щодо існування поля, та специфічними механізмами капіталізації властивих йому легітимних засобів. Так, існує безліч різних капіталів (культурний капітал, політичний капітал тощо). Відповідно соціальний простір розглядається як багатовимірне утворення, що складається з безлічі автономних полів, кожне з яких визначає специфічні способи домінування. Те, що Бурдьє називає полем влади, є місцем, де з'єднуються різні поля і капітали: це точка, де стикаються агенти, які займають домінуюче становище в різних полях, це «поле боротьби за владу між власниками різних форм влади»¹². У своїй концепції філософ намагається уникнути дихотомії виробництва і продукту, замінюючи принцип виробництва принципом влади. Замість економічної системи пріоритетною щодо аналізу стає політична система.

Рух інтеріоризації зовнішнього і екстеріоризації внутрішнього здійснюється в системі Бурдьє як практика. «Практика – це все те, що соціальний агент робить сам і з чим зустрічається в соціальному світі»¹³. Практика – це взаємини агентів у процесі діяльності. Практика здійснюється агентом, але структурою, що породжує практику, є інкорпорований агентом габітус. У свою чергу габітус засвоюється агентом у практичній діяльності, тобто структури соціального поля конституюють габітус за допомогою практики. Сукупність соціальних практик і утворює поверхню соціального тіла, яка представляє, із одного боку, ментальні процеси в мінливості поверхні соціального тіла, а з іншого – трансформація поверхні соціального тіла ініціює зміну соціальних процесів.

Практика, яка здійснюється в будь-якому полі, інваріантна будь-якому набору агентів, які займають соціальні позиції в цьому полі. Властивості цієї позиції не залежать від того, який саме агент її займає.

¹⁰ Коркюф Ф. Новые социологии. М.: Изд-во Ин-та эксперим. социол.; СПб.: Алетейя, 2002. С. 46.

¹¹ Бурдьє П. Поле литературы. Новое литературное обозрение. 2000. № 45. С. 45.

¹² Коркюф Ф. Новые социологии. М.: Изд-во Ин-та эксперим. социол.; СПб.: Алетейя, 2002. С. 50.

¹³ Бурдьє П. Практический смысл. М.: Изд-во Ин-та эксперим. социол.; СПб.: Алетейя, 2001. С. 17.

Отже, зміст поняття «агент» зводиться до простої констатації його наявності в соціальному просторі. Отже, соціальний агент у системі Бурдьє – це точка в соціальному просторі, точка тотожності, межа габітусу і практики. У цій точці відбувається їх взаємне конститування.

Оскільки практична діяльність здійснюється агентом, по суті, несвідомо, як зазначає Бурдьє, наголошуючи на можливості «переходити від практики до практики, минаючи дискурс і свідомість»¹⁴, то соціальний світ у системі філософа постає як безсуб'єктний, об'єктивований соціальний простір.

Плуралізація соціального порядку не означає настання хаосу тоді, коли вона зумовлена фрагментацією соціальної дійсності, коли одна сфера певним чином упорядкованих явищ «робить себе», взаємодіючи з іншими. Соціальна дійсність вже не може розглядатися як просторово однорідне і стійке в часі соціальне тіло. Вона конструється за допомогою різнохарактерної множини «топосів», що трактуються як локальні соціальні порядки, підтримувані й відтворювані за участю публічної політики.

Аналогічний механізм трансформації сьогодні можна простежити на прикладі ініційованих громадянами звернень у порядку соціальних запитів. Вони (запити), по суті, неістотні як для соціального поля, так і для вольових зусиль учасників. Все відбувається на тлі нейтральності поля. Можна простежити повторюваність (трафаретність) офіційних рішень, іноді – несподіваний їх зміст, однак все відбувається на зазначеному тлі стану поля, яке не реагує на те, що відбувається, але з особливостями, які накопичуються і кількісно та якісно впливають на соціальну дійсність. Доречно у зв'язку з наведеним вище прикладом зазначити, що в мотивації офіційного задоволення звернення домінуючою є інерційність, зумовлена абсолютно низьким коефіцієнтом витрат, пов'язаних із задоволенням потреб, часто без співвіднесення зі змістом заявлених вимог, що мають найчастіше якісь наслідки для функціонуючого суспільства. При цьому складаються точки подій, що апелюють до іманентного простору явищ, але водночас залишаються поза сферою уваги структур влади. Це зумовлює довільність офіційних рішень, пов'язаних із неоднаковими результатами розгляду подібних звернень як на національному, так і на регіональному (у межах однієї держави) рівнях, які перебувають в одних і тих самих соціально-економічних і політичних умовах.

У зв'язку з цим наголосимо на тенденції, що фіксується в спеціальних дослідженнях: «Сингулярність, що не підпорядковується жорстким структурам, утворюють множини, які протистоять великим сукупностям, що керуються ієрархічними, авторитарними законами. Великі сукупності підпорядковують собі «молекули» суспільства, тоді як організація суспільства на молекулярному рівні вміщує мікрмножини, які руйнують, підривають структури»¹⁵. Зазначена можливість за певних соціальних ситуацій містить латентні загрози стабільності існування суспільства.

Як відомо, особливістю суспільних відносин є значна, порівняно з іншими сферами, еластичність соціальних процесів, що припускає толерантну тривалість у вирішенні проблемних, зокрема актуальних для існування суспільства ситуацій. При цьому одиничність, демонстрована в події-сингулярності, маніфестує «чисту іманентність» (вільну у виникненні від будь-яких трансцендентних начал, інших принципів) і за деякої хаотичності, удаваної безладності в теорії визнається джерелом порядку. Їм властива латентна енергія, потенційний заряд якісного становлення («індивідуації»), що перешкоджає утвердженню «...тотальності цілого, істинності якого-небудь одного прочитання реальності, однозначності деякого світу і реальності в цілому»¹⁶. Володіючи знаннями зазначеної латентності і механізму індивідуації, дослідник цілком може спрогнозувати і результат резонансного

la singularité comme incertitude fondamentale et incomplétude des acteurs sociaux, transparents, «nettoyés» de toute restriction de conscience (sociale et personnelle) crée les conditions d'une mystification généralisée et de la simulation de la réalité avec l'outil le plus efficace aujourd'hui, à savoir : la mythologie. En la société moderne, il y a de temps en temps une croissance agressive des idées individuelles, leur attribuant un statut axiomatique, puis avec l'aide de ces idées, il y a une programmation totale du comportement social. Il n'est guère possible de résister à ce processus aujourd'hui, il est tellement immanent dans la modernité à savoir : dans la société postmoderne. En même temps, ce processus transforme la société postmoderne ou du moins assure l'actualisation de ses nouvelles modalités.

Comprenant le mécanisme de la singularité, le criminologue peut bien prédire l'issue de l'ascension résonnante et la période temporelle (attendue) d'effondrement «inattendu» des points d'événements dans certains états. Le point de départ de la prévision devrait être l'espace interne du phénomène, qui se manifeste constamment ou avec une périodicité croissante sur la surface externe. Il ne devrait pas s'agir d'éradiquer les événements-singularités connus et provocateurs afin de préserver les relations traditionnelles, mais de considérer et de mettre en œuvre en temps opportun des changements qui empêcheront les conflits sociaux indésirables.

Mots-clés: singularité, socialité, pratique, effet, crime, analyse criminologique, prévision.

А. Н. Литвинов,
Е. А. Гладкова

СИНГУЛЯРНОСТЬ И ЕЕ ЭФФЕКТЫ В СИСТЕМЕ КРИМИНОЛОГИЧЕСКИХ ЗНАНИЙ

Статья посвящена исследованию феномена сингулярности в процессе криминологического анализа социальной реальности. Определены основные закономерности формирования эффектов сингулярности на личностном и групповом уровнях, специфика воздействий этих эффектов на социальные процессы, социальную деятельность, права человека, преступность, криминологическую безопасность, противодействие преступности, особенности учета соответствующих

¹⁴ Там само, с. 43.

¹⁵ Делез Ж., Гваттари Ф. Ризом. Альманах «Востока». Выпуск: № 11/12, ноябрь-декабрь 2005. URL: http://www.situation.ru/app/j_art_1023.htm (дата звернення 11.07.2020).

¹⁶ Делез Ж. Логика смысла. М.: Раритет; Екатеринбург: Деловая книга, 1998. С. 156.

механизмов при осуществлении криминологического анализа и прогнозирования.

В частности, социальные процессы, социальная деятельность, права человека, преступность, криминологическая безопасность, противодействие – это социальные феномены, образованные множеством событий. Эти события заменяют смыслы, которые, будучи многократно повторенные, передаваемые и интерпретированные, сливаются в потоки. Последние обрушиваются на ризомные поля коллективного сознания. Поэтому, сингулярность как принципиальная неопределенность и незавершенность социальных субъектов, транспарентное, «очищенное» от каких-либо ограничений сознание (социальное и личностное) создают условия для повсеместной мистификации и симуляции реальности с помощью самого эффективного на сегодня инструмента – мифологем. В современном обществе ежечасно и повсеместно происходит агрессивное разрастание отдельных идей, присвоения ими аксиоматического статуса, и затем с помощью этих идей происходит тотальное программирование социального поведения. Противостоят этому процессу сегодня вряд ли возможно, т.к. он имманентен современности – обществу постмодерна. В то же время этот процесс трансформирует постмодернистское общество или по меньшей мере обеспечивает актуализацию его новых модальностей.

Понимая механизм сингулярности, криминолог может спрогнозировать результат резонансного восхождения и временной (ожидаемый) период «неожиданного» свертывания точек событий в определенных состояниях. Отправным в прогнозировании должно стать внутреннее пространство явления, постоянно или с нарастающей периодичностью заявляющее о себе на внешней поверхности. При этом речь должна идти не об искоренении опознанных, провоцирующих событий-сингулярностей в целях сохранения традиционных отношений, а своевременном учете и реализации изменений, что предупредит нежелательные социальные конфликты.

Ключевые слова: сингулярность, социальность, практика, эффект, преступность, криминологический анализ, прогнозирование.

сходження, і часовий (очікуваний) період «несподіваного» згортання точок подій у певних станах. Відправним у прогнозуванні має стати внутрішній простір явища, що постійно або з наростаючою періодичністю заявляє («на межі живого») про себе на зовнішній топологічній поверхні. На нинішньому етапі технічної озброєності, забезпеченості обчислювальними засобами, володіння цифровими (у програмному вигляді) технологіями, способами комунікації розрахунок варіантів розвитку соціальних і пов'язаних з ними процесів цілком можливий і до того ж фрагментарно застосовується. При цьому має йтися не про викорінення пізнаних, провокуючих подій-сингулярностей із метою збереження традиційних відносин, а своєчасне врахування та реалізацію оновлюючих змін, що попередять небажані соціальні конфлікти.

Висновки. Соціальні процеси, соціальна діяльність, права людини, злочинність, криминологічна безпека, протидія – це соціальні феномени, утворені безліччю подій. Ці події замінюють сенси, які, багаторазово повторюючись, ретранслюючись та інтерпретуючись, зливаються в потоки. Останні обрушуються на ризомні поля колективної свідомості. Отже, сингулярність як принципова невизначеність і незавершеність соціальних суб'єктів, транспарентна, «очищена» від будь-яких обмежень свідомість (соціальна й особистісна) створюють умови для повсюдної містифікації і симулювання реальності за допомогою найефективнішого на сьогодні інструмента – міфологем. У сучасному суспільстві щодня й повсюдно відбувається агресивне розростання окремих ідей, привласнення ними аксиоматичного статусу, і потім за допомогою цих ідей відбувається тотальне програмування соціальної поведінки. Протистояти цьому процесу сьогодні навряд чи можливо, настільки він іманентний сучасності – суспільству постмодерну. Водночас цей процес трансформує постмодерне суспільство або щонайменше забезпечує актуалізацію його нових модальностей.

Розуміючи механізм сингулярності, криминолог цілком може спрогнозувати результат резонансного сходження і часовий (очікуваний) період «несподіваного» згортання точок подій у певних станах. Відправним у прогнозуванні має стати внутрішній простір явища, що постійно або з наростаючою періодичністю заявляє про себе на зовнішній поверхні. При цьому має йтися не про викорінення пізнаних, провокуючих подій-сингулярностей із метою збереження традиційних відносин, а своєчасне врахування та реалізацію змін, що попередять небажані соціальні конфлікти.

References

- Litvinov O. M., Orlov Yu. V. Antipostmodern: kriminologichni etyudi. Harkiv : Pravo, 2020. 280 s. [in Ukrainian].
- Luneev V. Prava cheloveka i prestupnost v globaliziruyushemsya mire. URL: http://www.igpran.ru/public/publicsite/Luneev_praava_cheloveka.pdf [in Russian].
- Delez Zh. Logika smysla. M. : Raritet; Ekaterinburg : Delovaya kniga, 1998. 480 s. [in Russian].
- Bodriyyar Zh. V teni molchalivogo bolshinstva, ili Konec socialnogo. Ekaterinburg : Izd-vo Uralskogo universiteta, 2000. 96 s. [in Russian].
- Korkyuf F. Novye sociologii. M. : Izd-vo In-ta eksperim. sociol.; SPb.: Aleteiya, 2002. 179 s. [in Russian].
- Burde P. Nachala. M. : Socio-Logos, 1994. 288 s. [in Russian].
- Burde P. Pole literatury. Novoe literaturnoe obozrenie. 2000. № 45. S. 22–87. [in Russian].
- Burde P. Prakticheskij smysl. M. : Izd-vo In-ta eksperim. sociol.; SPb.: Aleteiya, 2001. 563 s. [in Russian].
- Delyoz Zh., Gvattari F. Rizoma. Almanah «Vostok». Vypusk: № 11/12, noyabr-dekabr 2005. URL: http://www.situation.ru/app/j_art_1023.htm. [in Russian].

Надійшла до редакції 23.08.2020

Зразок для цитування:

Литвинов О. М., Гладкова С. О. Сингулярність та її ефекти в системі криминологічних знань. *Архів криминології та судових наук: наук. журнал* / Ред. кол.: О. М. Ключев, В. С. Батиргарєєв, Г. О. Спіцина та ін. 2020. № 2. С. 52–58.